

Veiligheid en vrijwilligers: Landschapsbeheer pakt de handschoenen op

— Erik de Kruif en Helga Wientjes

Handschoenen zijn onlosmakelijk verbonden met het werken in natuur en landschap. Landschapsbeheer Nederland vindt veiligheid bij vrijwilligerswerk erg belangrijk. Daarom is Landschapsbeheer vijf jaar geleden begonnen met een Arbo-project. Dit project heeft geleid tot een groter begrip voor de Arbo-wet en een aantoonbaar veilig werken bij de groepen vrijwillig landschapsbeheer in Nederland.

Direct na de invoer van de Arbo-wet in 1998 heeft Landschapsbeheer Nederland de handschoenen opgepakt om ervoor te zorgen dat lokale vrijwilligersgroepen kunnen voldoen aan de eisen die deze wet stelt. Zo ontwikkelde Landschapsbeheer Nederland onder andere het handboek 'Arbo in het Nederlandse landschap'. Dit handboek helpt organisaties in natuur en landschap bij het opzetten van het Arbo-beleid. Ook zijn zogenaamde 'arbo-checkbladen' en een zakgidsje voor vrijwilligers gemaakt. Voor de groepen vrijwillig landschapsbeheer is een informatieblad 'veldhulpverlening' ontwikkeld. Op dit formulier staan aanwijzingen voor handelen bij een ongeval. Een arbo-checkblad 'laddergebruik' en een checkblad 'kinderwerk in natuur en landschap' zijn momenteel in ontwikkeling.

Daarnaast heeft Landschapsbeheer Nederland met het Oranje Kruis een speciale module Eerste hulp bij landschapsbeheer opgezet die door kaderleden van het Oranje Kruis aan de vrijwilligers van Landschapsbeheer wordt gegeven. Met diverse cursusavonden, workshops, informatiebijeenkomsten en persoonlijke bezoeken zijn en worden de vrijwilligers ondersteund bij het opstellen van een risico-inventarisatie, een evaluatie en een plan van aanpak (zie oranje kader). Niet alleen lokale vrijwilligersgroepen maakten hiervan gebruik. Ook organisaties als de ANWB, Staatsbosbeheer, Scouting Nederland en diverse provinciale landschappen waren hierin geïnteresseerd. Voor hen is veelal een aanbod op maat gemaakt.

De praktijk

Maar papier is geduldig. Het gaat er natuurlijk om hoe alle goede adviezen en verplichtingen in de praktijk worden gehanteerd. In een aantal

voorbeelden van Arbo in de praktijk willen we hier een beeld schetsen hoe vrijwilligers de werkzaamheden voorbereiden en uitvoeren. Daarin is volgens ons te zien dat veilig werken tussen de oren is gaan zitten. Vrijwilligers die aan landschapsbeheer willen doen, kunnen gereedschap lenen op een van de gereedschapsdepots van de provinciale stichtingen Landschapsbeheer, die daarvoor speciaal zijn uitgerust. Bij dit uitlenen wordt de link gelegd tussen de werkzaamheden en het benodigde gereedschap. Vrijwilligersgroepen vragen tegenwoordig al uit zichzelf om levering van persoonlijke beschermingsmiddelen, zoals veiligheidshelmen, veiligheidsbrillen en (extra) handschoenen. Via laarzenacties en handschoenenacties zijn veel groepen overigens al toegerust met beschermingsmiddelen.

Landschapsbeheer Nederland

De twaalf provinciale organisaties voor landschapsbeheer vormen samen Landschapsbeheer Nederland. Dit samenwerkingsverband streeft naar behoud, beheer en ontwikkeling van een ecologisch cultuurlandschap met een streekeigen karakter, in samenwerking met particulieren, boeren, terreinbeherende organisaties en overheden. Landschapsbeheer Nederland is een netwerk van professionele vrijwilligersorganisaties. Landelijk werken duizenden vrijwilligers, verenigd in zelfstandige lokale groepen, aan beheer, herstel en ontwikkeling van ons landschap. Landschapsbeheer zorgt voor opleiding, begeleiding, gereedschap en veilige werkomstandigheden.

Op het werkkerrein heeft de coördinator de taak om op veiligheid te letten, maar in de praktijk sturen de vrijwilligers elkaar bij: "hé, je ladder staat niet goed!", of "zet je nu je helm op?". Een ander goed voorbeeld is de werkwijze van het succesvolle project van Landschapsbeheer *Je school kan de boom in!*. Omdat het in dit project draait om vrijwilligerswerk met kinderen is zorgvuldigheid extra belangrijk. Landschapsbeheer werkt bij *Je school kan de boom in!* graag in groepjes van drie kinderen. Twee van deze kinderen zijn samen aan het zagen, terwijl de derde de voorman is. Deze voorman houdt:

- overzicht (lopen er geen andere kinderen in de buurt?),
- toezicht (doen de andere twee het zaagwerk wel goed?),

foto's Landschapsbeheer Nederland

Bij grotere activiteiten is het inhuren van een EHBO-vereniging aan te bevelen.

- contact met een volwassene in de buurt,
- en assisteert waar nodig (zachtjes duwen tegen een boomstam om klemmen van de zaag te voorkomen).

Er is voor elke twee groepjes van drie kinderen een leerkracht of andere volwassene, zodat slechts zes kinderen in de gaten en eventueel bijgestuurd hoeven te worden. De taken binnen de groepjes variëren, zodat iedereen een keer voorman kan zijn. De kinderen sturen elkaar aan, en leren zo van elkaar. Voor aanvang van de werkzaamheden krijgen ze een korte instructie van de werkzaamheden. De fine-tuning vindt vervolgens in de kleine groepjes plaats. De leerkracht heeft het beste inzicht in de mogelijkheden van de kinderen. Hij heeft dus ook het laatste woord over welke werkzaamheden kunnen worden aangepakt. Natuurlijk zijn veiligheidsmaatregelen altijd maatwerk, afhankelijk van locatie, werkzaamheden, ervaring en leeftijd van de kinderen.

Bij grootschaliger activiteiten zijn er aanvullende maatregelen nodig. Op de Natuurwerkdag, bijvoorbeeld (www.natuurwerkdag.nl), is een aantal grote locaties waar meer dan honderd

deelnemers komen. Aflopen jaar was in één geval zelfs een locatie met 350 mensen waarvan velen nog niet eerder beheerwerkzaamheden hadden uitgevoerd. Een goede voorbereiding is dan essentieel: hoe verdeel ik het werk en het gereedschap, hoe geef ik de gereedschapsinstructie, hoe zorg ik voor veiligheid? Bij dergelijke grootschaligheid kunnen de werkzaamheden verdeeld worden in 'zwaar', 'gemiddeld' en 'licht' werk. Per zes tot tien mensen wordt dan een mandje klaargezet met een infoblad, route (waar is het werk) en het bijbehorend gereedschap. Ervaren vrijwilligers zijn op locatie aanwezig om de gereedschapsinstructie te verstrekken. Gespecialiseerde EHBO'ers zijn aanwezig om eventuele ongevallen te behandelen.

Dankzij Arbo-wet vrijwillig landschapsbeheer veiliger

In een enquête is aan betrokken vrijwilligers gevraagd hoe zij denken over het opstellen van Arbo-plannen en de ondersteuning die zij daarbij hebben gekregen van de provinciale stichtingen Landschapsbeheer. Van de respondenten geeft 61% aan dat zij veiliger werken

Arbo-wet

De wet waar vrijwilligers in natuur en landschap het meest mee te maken hebben is de Arbo-wet. Deze wet regelt de algemene zorg voor veiligheid, gezondheid en welzijn op het gebied van arbeid. Alhoewel de wet al in 1998 is ingevoerd, is bij lang niet iedereen bekend dat ook vrijwilligers onder de Arbo-wet vallen. Vrijwilligers en vrijwilligersorganisaties richten zich vooral op de primaire werkzaamheden, natuur- en landschapsbeheer. De eigen arbeidsomstandigheden worden hier ondergeschikt aan gemaakt. Daarnaast kost Arbo-beleid geld. Denk bijvoorbeeld aan de aanschaf van allerlei persoonlijke beschermingsmiddelen en deugdelijk gereedschap.

De Arbo-wet verplicht echter organisaties om een Arbo-beleid te voeren. In de praktijk betekent dit dat een Risico-inventarisatie en evaluatie (RI&E) moet worden uitgevoerd. Hiermee brengen organisaties de gevaren op het gebied van veiligheid, gezondheid en welzijn tijdens het werk in het veld in kaart. Aan de hand hiervan wordt een plan van aanpak opgesteld ter verbetering van de veiligheid. Niet alle knelpunten kunnen ineens opgelost worden. Daarom moeten er prioriteiten worden gesteld. In het plan van aanpak staat daarom welke maatregelen nodig zijn om risico's te verminderen en wanneer deze worden uitgevoerd. Belangrijk is om met regelmaat het plan van aanpak erbij te nemen. Het is zeker geen statisch document.

Organisaties waarbij per week 40 uur of meer betaalde arbeid wordt geleverd moeten hun RI&E en plan van aanpak laten toetsen door een Arbodienst. Vrijwilligersorganisaties hadden voor deze toetsing een vrijstelling gekregen tot 1 januari 2005. Deze vrijstelling is onlangs verlengd tot 1 januari 2006. Of deze vrijstelling daarna weer wordt voortgezet is nog niet duidelijk. Momenteel wordt de Arbo-wet namelijk herzien. Maar de verwachting is dat de vrijstelling voor toetsing van het Arbo-plan wordt omgezet in een permanente vrijstelling voor alle groepen vrijwillig landschapsbeheer. Een risico-inventarisatie en bijbehorende evaluatie blijven wel verplicht, evenals een plan van aanpak.

Organisaties zonder Arbo-beleid lopen niet te onderschatten financiële risico's. Als bij een ongeval blijkt dat gevaarlijke arbeidsomstandigheden hiervan de oorzaak zijn, kan de arbeidsinspectie een boete opleggen of een proces-verbaal opmaken. Ook is de kans groot dat leidinggevende civielrechtelijk wordt aangeklaagd en de geleden schade moet vergoeden. Het feit dat een WA-verzekering goed geregeld is, ontslaat een organisatie niet ervan een Arbo-beleid te voeren.

Goede instructie: kinderen leren werken met gereedschap onder toezicht van een volwassene.

sinds zij een risico-inventarisatie hebben uitgevoerd en een plan van aanpak hebben opgesteld. Bijna 70 procent vindt dat Arbo een geïntegreerd onderdeel is van de werkdag. Uit de evaluatie blijkt dat op dit moment ruim de helft (57%) een risico-inventarisatie heeft uitgevoerd en een plan van aanpak (43%) heeft opgesteld. Op dit moment voldoet dus een groot deel nog niet aan de Arbo-wet. Toch denkt 79% van de groepen dat zij in staat zijn om aan de wet te voldoen. De verwachting is dat in de loop van 2005 veel groepen het wel op papier hebben staan.

De meeste provinciale organisaties hebben in 2004 extra energie in dit project gestoken en veel groepen geven op de enquête aan dat zij momenteel bezig zijn met het uitvoeren en opstellen van de risico-inventarisatie, evaluatie en plan van aanpak. Een groot deel handelt in de praktijk wel volgens de geest van de wet maar heeft dit nog niet op papier gezet. Zo werkt 81% altijd met de juiste persoonlijke beschermingsmiddelen en vindt 87% van de coördinatoren dat ze voldoende toegerust is om relevante kennis en vaardigheden over veilig werken over te dragen aan de vrijwilligers.

Landschapsbeheer heeft hier een belangrijke rol in gespeeld. 71% vindt dat zonder de onder-

steuning van de provinciale organisaties zij niet in staat waren geweest om te voldoen aan de wettelijke verplichtingen die voortvloeien uit de Arbo-wet. Bijna de helft vindt het uitvoeren van een risico-inventarisatie (45%) en het opstellen van een plan van aanpak (48%) te veel papierwerk. Zelfs 61% vindt dat de inspanningen die

moeten worden geleverd niet in verhouding staan tot de werkzaamheden die zij verricht. Dit zijn geluiden die in heel vrijwilligersland te horen zijn. Ook andere wetgeving levert knelpunten op. Alhoewel het kabinet zich bewust is van knellende wetgeving en de administratieve lastendruk voor bedrijven en organisaties wil verlagen, hebben vrijwilligers toch te maken met regels die hun werk nodeloos bemoeilijken.

Veilig werken, nu en in de toekomst

Als een particulier zelf werkzaamheden uitvoert op zijn terrein, geldt de Arbo-wet niet. Maar op je eigen veiligheid letten, is desondanks niet meer dan normaal. Je draagt tenslotte niet alleen persoonlijke beschermingsmiddelen om een boete te ontlopen maar vooral om de kans op ongevallen te verkleinen. Als een lokale vrijwilligersgroep op particulier terrein beheerwerkzaamheden uitvoert, dan is de eigenaar niet verantwoordelijk voor de veiligheid van de plaatselijke groep. De coördinator die de groep aanstuurt heeft de rol van werkgever en is verantwoordelijk voor het naleven van de Arbo-wet. Vergelijk het met het schilderen van een huis. Als je aan een schildersbedrijf opdracht geeft je huis te schilderen, ben je als opdrachtgever niet verantwoordelijk voor de veiligheid van de schilders. De werkgever van de desbetreffende schilder moet zorgen dat de schilder op veilige wijze zijn werk kan uitvoeren.

Bij veilig werken hoort ook het aanleren van de juiste veltechnieken. Hiermee kun je de boom in de gewenste richting sturen.

Het afronden van het Arbo-project bij Landschapsbeheer luidt niet het einde in van het Arbo-traject bij de groepen vrijwillig landschapsbeheer. Veiligheid op het werkterrein blijft in alle gevallen een aspect van aandacht. Zo kan iedere gebeurtenis aanleiding zijn om een Arbo-plan te veranderen of aan te scherpen. Binnen de Arbo wordt dit de 'verbetercyclus' genoemd. Zoals uit dit artikel zal blijken heeft veiligheid op het werkterrein niet alleen te maken met de

organisatie van de werkzaamheden, maar ook met hoe de vrijwilligers er mee omgaan. Steeds duidelijker wordt dat voldoen aan de normen van veilig werken normaal is. En daarmee is te stellen dat 'veilig werken' zich definitief een plek heeft verworven bij het vrijwillig landschapsbeheer. ♦

Erik de Kruif werkt bij Landschap Overijssel, Helga Wientjes bij Landschapsbeheer Nederland.

Persoonlijke beschermingsmiddelen dragen is COOL!

Werken in drietallen onder supervisie van een leerkracht.

ADVERTENTIES

Vakbekwame ondersteuning en uitvoering van:

- Bleswerk
- Beheeradviezen
- Bosinventarisatie
- Directievoering en Toezicht
- Rondhountaxaties en -verkoop

van Drie bosbeheer

Veluwestraat 67, 6813 EB Arnhem t 026-3554166 f 026-3554167
www.vandriebosbeheer.nl co@vandriebosbeheer.nl

Silve Bureau voor Onderzoek
 Advies en Informatievoorziening in
 Bosbouw en Natuurbeheer

Innovatief Deskundig Meedenkend
 Betrokken Inhoudelijk

Generaal Foulkesweg 38 • 6703 BL Wageningen • T: 017 418952 • E: post@silve.nl • Website: www.silve.nl